
M. Szabó Miklós

A Varsói Szerződés és a Magyar Néphadsereg viszonyrendszerének néhány kérdése az 1960-as években

Prof. Dr. Szabó Miklós ny. altábornagyot, a ZMNE volt rektorát, egyetemi tanárt 2001. május 7-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, az Akadémia 177. közgyűlésén pedig 2007. május 7-én rendes taggá választotta. Az MTA IX. osztály 2007. december 13-án tartott ülésén, a „Katonai felsővezetők a diktatúrában (A levéltári források nem hazudnak!)” címmel nagy érdeklődéssel kísért székfoglaló előadásában, a kor hivatalos dokumentuma-ira támaszkodva a katona, a társadalom, a politikai hatalom és a Varsói Szerződés viszonyának sokoldalú kérdéseit vizsgálva számos az együttműködéssel, a Szerződés keretében kialakult hatalmi viszonyokkal, a nemzeti és a koalíciós érdekek érvényesítésével kapcsolatos problémát világított meg. Előadása záró részében dokumentumokra és ma élő tanúkra hivatkozva, tényeket felsorakoztatva hangsúlyozta: az MN minden szintjén a tábormokok és a tisztek többsége, mindenek előtt a hazát és a normálisabb, igazságosabb nemzetközi viszonyokat, – a lehetőségek függvényében arányosabb, igazságosabb szövetségi képviselettel törekedett szolgálni. Az alábbiakban némi rövidítéssel közreadjuk a 40 éve szunnyadó fontos információkat tartalmazó székfoglaló előadást és dr. Harai Dénesnek, a ZMNE Társadalomtudományi Intézet igazgatójának az elmondottakat erősítő és a tények más összefüggéseire is utaló írását.

A rendszerváltást követően – különösen nyugati, s még inkább NATO-s kollégák – gyakran fogalmazták meg a kérdést, hogyan szolgálhattuk a hazánkat, ha egyszer a varsói szövetségnek voltunk tagjai. Napjainkban már – kevésbé diplomatikusan – vádként fogalmazódik meg: a Magyar Néphadsereg tisztikara nem lehetett hazafi, mert mindent a Szovjetunió, a Varsói Szerződés, az internacionalizmus érdekeinek rendelt alá.

A sok, hosszabb-rövidebb érvelésem közül fennmaradt egy videofelvétel, melyen 1990. október 31-én a Egyesült Államok Légierje Egyetemén (Vezérkari Akadémiáján), az alabamai Montgomery, Maxwell légi bázisán válaszoltam – sok más mellett – erre a kérdésre is. Maga a kérdés – az 1956-ban 12 éves korában a szüleivel Magyarországról elmenekült és „az első bevetésen” lévő tolmácsnő fordítását némileg „magyarítva” – így hangzott: „Miként tudott átállni a hadsereg a kommunizmusról a de-

mokráciára? Hogy lehet egy katona hú a kommunizmushoz az egyik évben, s a demokráciához a másik évben?"

A válaszom pedig így: „Ez egy nagyon nehéz kérdés. Én azt hiszem, hogy ennek ellenére könnyű válaszolni. Higgyék el nekem, hogy a Magyar Honvédség tisztikarának döntő-döntő többsége mindenkor a haza megvédésére készült – mint ahogy napjainkban is! Természetesen nem mondanék igazat akkor, ha azt mondanám, hogy mi mindig így képzeltük el és ezt vártuk és erre készültünk. Mi a hazánk védelmére készültünk, még akkor is, hogy ha elhittük azt, hogy az ún. proletár internacionalizmus és a szocialista hazafiság nemcsak hogy nincs ellentétben egymással, hanem egymást erősíti. Mert elhittük azt, hogy ha sok néppel vagyunk barátságban, akkor ez a hazánk érdekét szolgálja. De még ekkor is – hangosan, vagy hang nélkül –, mindig Magyarország érdekeit tartottuk szem előtt! Én szerintem a magyar tisztiek legtöbbször részére mindössze annyit jelent ez a változás, hogy bátrabban vállalhatjuk önmagunkat, bátrabban vállalhatjuk azt, hogy minden lépésünk legfontosabb mozgatója a magyar függetlenség biztosítása.”

Természetesen, lehet vitatkozni állítással, mindenesetre én legjobb tudásom szerint válaszoltam, kiindulva önmagamból, s az általam ismert magyar tiszti társadalom döntő-döntő részének ismeretében. Ugyanakkor, a meggyőződöttségem ellenére, működött bennem a félsz: nem tévedek-e?! Nos, mostanság kutatóként a Magyar Néphadsereg 1960-as évekbeni történetét, jó néhány levéltári forrás – még a legfelsőbb katonai vezetés szintjén is! – megerősíti korábban idézett meggyőződésemet.

Ugyanakkor, *nyomatékosan szeretném rögzíteni, miszerint a felhozott példák ellenére sem állítom, hogy nem voltak közöttük „kollaboránsok”, hithű internacionalisták, de hogy elenyésző minoritást alkottak, az szilárd meggyőződésemet!*

Azt is hangsúlyozni szükséges, miszerint igaz, hogy e székfoglalóm során csak néhány személyt idézek, de mivel, különösen a vezető beosztású tábormokok felvetései – az esetek többségében – meghallgatásra találtak a legfelsőbb politikai szinteken (Politikai Bizottság, kormány), a pályájuk sem tört meg, sőt, tovább ívelt, ez kiszélesíti azok körét, akik megfelelő prioritást teremtettek a hazafiság és internacionalizmus, illetve a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió, továbbá a Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés relációjában. Természetesen, ezzel nem kívánom csökkenteni az általam idézettek személyes bátorságát, – elnézést a nagy szavakért – hazafiúi elkötelezettségét, mert csak halkán hívom fel az Önök figyelmét arra az apróságra, hogy a bemutatott iratok, állásfoglalások az 1956-ot követő megtorlások; a berlini, a kubai és egyéb válságok cizellálta harmadik világháború reális veszélyének; a reménykeltő magyar gazdasági reform megfojtásának; a „prágai tavasz” eltiprásának stb-nek az évtizedében születtek!

No, de térjünk a lényegre!

A Magyar Népköztársaság, illetve a Magyar Néphadsereg anyagi helyzetét nem javította *Grecksó* marsallnak, a Varsói Szerződésbe tömörült államok Egyesített Fegyveres Erőit (EFE) főparancsnokának *Czinege Lajos* vezérezredes, honvédelmi miniszterhez 1962. november 30-án küldött levele. Ebben a marsall rámutatott arra, hogy a közös tevékenység anyagi terheit eddig szinte kizárólagosan a Szovjetunió viselte, ami nem folytatható. Ezért úgy vélik, hogy a jövőben – a csapatok létszámának arányában – a közös költségek 6%-át a magyar félnek kellene átvállalnia. Mindezekre

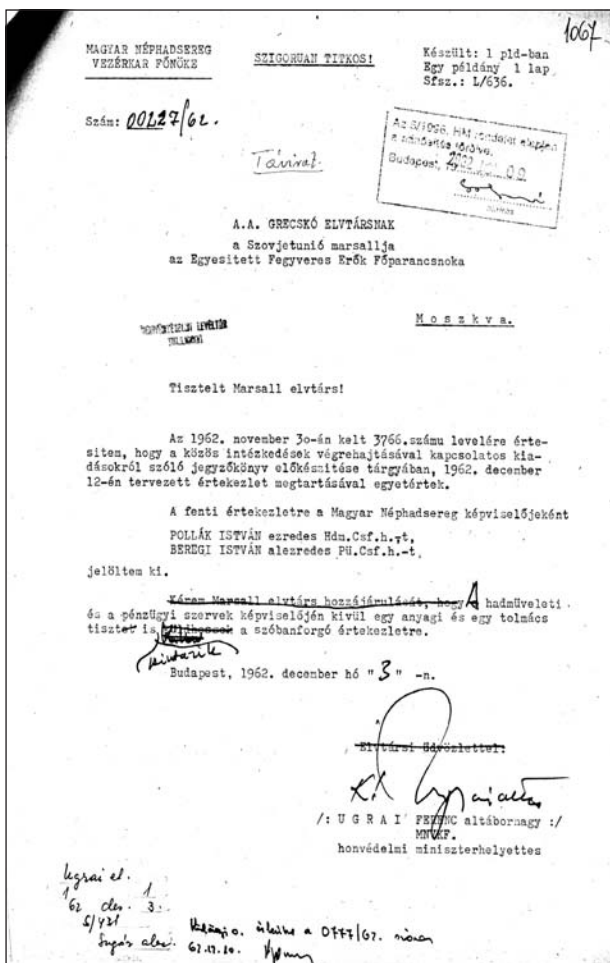
való tekintettel a főparancsnok azt kérte a magyar féltől, hogy az e kérdéseket rendező jegyzőkönyv előkészítésére december 12-ére összehívandó VSZ-értekezletre delegáljon 2 főt a hadműveleti és pénzügyi szerveitől.

A bizonyos feszültség „intelligens kezelésére”, valamint a nem túlhajtott magyar önbecsülésre, önérzetre talán jó példa az erre adott budapesti válasz. Annak ellenére, hogy *Grecksó* marsall – mint partnerének – a honvédelmi miniszternek címezte a fenti levelét, a választ *Ugrai Ferenc* altábornagy, VKF, miniszterhelyettes írta alá.

Mint rövidesen látni fogjuk – a közvéleményben széleskörűen elterjedtekkel szemben – sokszor *Czinege* vezérezredes sem bizonyult „könnyű falatnak” a szövetségesek számára. Így, pl. 1963. február 26–28-án, Varsóban tartották a VSZ-tagállamai honvédelmi minisztereinek és vezérkari főnökeinek tanácskozását. Itt felszólalva úgy vélte ugyanis: „meg kell állapítanunk, hogy nem értünk el olyan eredményeket, mint ahogy az kívánatos lett volna... a hadiipari együttműködés területén, a kutatás és a fejlesztés kérdéseiben – mint azt a legutóbbi időszak tapasztalatai mutatták – nincs ilyen fejlődés.”. Segítségként mindjárt meg is fogalmazta javaslatait: *egyrészt* a főparancsnok kezdeményezze a tagállamok honvédelmi minisztereinek, valamint a tervehivatalok elnökeinek értekezletét, ahol a szakemberek bevonásával megtárgyalják a résztvevőket érdeklő haditechnikai fejlesztéssel és gyártással kapcsolatos megosztás, valamint kooperáció kérdéseit; *másrészt*: az EFE főparancsnoka – addig, amíg nem jön létre megfelelő szervezet – hívja össze a tagállamok szakembereinek értekezletét a tudományos kutató- és fejlesztőmunka, továbbá a hadszíntér-előkészítés konkrét kérdéseinek koordinálása céljából. Mint látható, a magyar miniszter többszörösen is erőfeszítést tett a magyar hadigazdasági megrendelések növelése és a hadszíntér-előkészítés roppant költségeinek VSZ-en belüli megosztása érdekében. Talán itt mondható el, hogy amikor a korábbi években bizonyos vonatkozásokban bíráltam a volt minisztert, az egyik barátom, egy „minisztériumi bennfentes” azt mondta: „Ti nem is sejtitek, hány milliárdot mentett meg *Czinege* Magyarországnak.” Az első ráutaló jel, akár ez a felszólalása is lehet!

Mintegy másfél évvel később, ismét mert határozott lenni a miniszter, ezúttal a magyar pilóták élete védelmében. *Czinege Lajos* vezérezredes 1964 szeptemberében egy 8 oldalas, szokatlanul kemény hangú levélben fordult *Grecksó* marsallhoz. Ennek bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársaság 1959 és 1965 között 6020 millió Ft-ot fordít légvédelmének korszerűsítésére. Ugyanakkor súlyos problémaként merül fel, hogy az 1961–1962-ben megvásárolt 80 db. MiG–21 típusú repülőgép közül 1963–1964-ben 8-cal történt súlyos repülőesemény, melynek következtében 3 pilóta veszítette életét és 7 repülőgép semmisült meg. Ezt követően, *Czinege* vezérezredes az EFE főparancsnokának a szemére vetette, hogy a július 8-i levelére válaszoló *Batov* hadsereg-tábornok, törzsfőnök, nem érzékelte a tényleges gondot, ezért megismétli korábbi felvetéseit, amit itt most nagyon tömörítve foglalok össze:

- az új típusú repülőgépek beszerzésekor a dokumentációk, a kiszolgáló eszközök, a hajózó-felszerelések, az ellenőrzőműszerek késedelmes szállítása, illetve a konzultációk elmaradása miatt nem biztosították az üzemeltetési feltételek;
- ez év május–júniusában a Szovjetunióban átképző tanfolyamon részt vett hajózó- és műszaki állomány a kiképzőbázis hiányos felszereltsége és a doku-

- mentációk hiánya, illetve az előadók hiányos típusismerete következtében nem kapta meg a megfelelő színvonalú elméleti és gyakorlati kiképzést;
- a két mozgó műszaki állomás közül az egyik 100, a másik 66%-ban üzemképtelen, így, a MiG-21 típusok rakétáinak előkészítése és ellenőrzése megoldhatatlan;
 - nem kisebb problémát jelent a repülések biztonságát kiszolgáló eszközök hiányos biztosítása. Pl. csak egy repülőezred rendelkezik a szuperszonikus repülőgépek biztonsága szempontjából nélkülözhetetlen vakeszállító berendezéssel. További ilyen eszközök igénylése 1962 óta minden évben megismétlődik, de eredménytelenül, pedig a szakértők szerint több baleset és katasztrófa elkerülhető lett volna e műszerek megléte esetén.

Mindezek alapján javasolta a főparancsnoknak, hogy hasson oda, miszerint a szovjet ipar és külkereskedelem *késedelem nélkül* teljesítse vállalt kötelezettségeit, továbbá a Főparancsnokságon jöjjön létre egy, kizárólagosan e problémák megoldását biztosító szervezet.

Egy hónappal később már nem kért, viszont „NEM!”-et mondott a magyar katonai vezetés: Csémi Károly vezérőrnagy, vezérkari főnök, 1964 októberében feljegyzést készített a honvédelmi miniszter számára az EFEF által javasolt hadosztálygyakorlattal összefüggésben. Ebből kitűnik, hogy a szovjetek kezdeményezik: a magyar honvédelmi miniszter vezetésével 1965 októberében a Magyar Néphadsereg hajtson végre hadosztály harcászati gyakorlatot 2 magyar és 1 szovjet gépkocsizó lövész-, vagy harckocsi-hadosztály; a szovjet Déli Hadseregcsoporthoz (DHSCS) repülőerői és katonai szállítórepülő-kötelékei, valamint a magyar honi légvédelem repülőegységei bevonásával. Ezzel szemben a vezérkari főnök a kezdeményezés elutasítását, illetve 1966-ra történő áttérvezését javasolta miniszterének. Indoklasként – egyebek mellett – felhozta, hogy a gyakorlat elvonná a vezető állomány figyelmét olyan nagyhorde-rejű feladatokról, mint a hadtesttörzs felállítása és munkájának beindítása, valamint a hadsereg-törzs bizonyos mérvű átszervezése; nem szabad olyan feladatot vállalni, ami tartósítaná a tisztek és törzsek túlterheltségét, akadályozná a felgyülemlett feszültségek oldását; a gyakorlat rendkívül nagy pénzügyi és anyagi kihatásait nem lehet fedezni az ötéves terv utolsó évének korlátozott lehetőségeiből; hasonló méretű az 1962. évi „DUNA” gyakorlat volt, s 2–3 évnél hosszabb időintervallum optimális közöttük; stb. Mindezek alapján „Kérem, Miniszter elvtársat, amennyiben javaslatomat elfogadja, hozza azt tudomására Pap és Korom elvtársaknak (a fegyveres erőket felügyelő miniszterelnök-helyettes, illetve központi bizottsági titkár – Sz. M.) és kérje ezzel kapcsolatos egyetértésüket még a moszkvai tárgyalásaink előtt, hogy személyesen jelenthessem az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának döntésünket.” – fejeződött be a vezérkarfőnöki feljegyzés.

A honvédelmi miniszter továbbra is szívósan küzdött az EFEF vezetésének megreformálásáért. Így, 1965. április 21-én jelentést terjesztette fel a Politikai Bizottsághoz az Egyesített Fegyveres Erők vezetésének helyzetéről, amivel a VSZ katonai vezetőinek május 10–18-i, moszkvai értekezletén való részvételét készítette elő.

Először arról szólt *Czinege* vezérezredes, hogy: „Formális és jogilag nem tartható, hogy a tagállamok kormányainak honvédelmi miniszterei a főparancsnok helyettesei, tehát katonai értelemben beosztottjai.” Ráadásul az EFEF-nek nincs kollektív vezető testülete. Bár a VSZ *sokoldalú egyezmény*, az ügyek érdemi intézése viszont alapvetően a Szovjetunió és az egyes tagállamok között *kétoldalúan* történik. „Pl. a tagállamok katonai kötelezettségeit csak a Szovjetunióval kötött kétoldalú megegyezések (jegyzőkönyvek) szabályozzák, amelyek valójában egyoldalúak, mert csak az egyik fél kötelezettségeire térnek ki.” Hasonlóan probléma, hogy a Főparancsnokságnak nincs megfelelő összetételű és hatáskörű törzse. Az EFEF ügyeinek gyakorlati intézését a szovjet Védelmi Minisztérium, illetve Vezérkar különböző szervei végzik.

A fentiek következtében, *Czinege* vezds. konkrét javaslatokat fogalmazott meg:

- létrehozni a VSZ Katonai Tanácsát (KT), mint kollektív katonai vezető szervezet, amelynek tagjait a honvédelmi miniszterek (esetleg a vezérkari főnökökkel együtt), továbbá a főparancsnok és helyettesei, valamint a törzsfőnök alkotnák. A KT feladata lehetne: javaslatok kidolgozása a Politikai Tanácskozó Testület (PTT) részére; a PTT elvi döntései végrehajtására vonatkozó gyakorlati intézkedések megvitatása, jóváhagyása; az Egyesített Fegyveres Erők kiképzésével; fegyverzeti-technikai rendszerével, azok fejlesztésével; hadmű-

veleti tervezésével kapcsolatos elvi és gyakorlati intézkedések megvitatása, majd jóváhagyása;

- a főparancsnok olyan szovjet tábornok legyen, akinek a saját fegyveres erőinél nincs funkciója (a főparancsnok egyben a védelmi miniszter első helyettese is volt – Sz. M.) és a tagállamok adják függetlenített helyetteseit. A főparancsnok mellett létrehozandó egy megfelelő szervezetű, összetételű és hatáskörű törzs, amelynek állományát és funkcióit meg kell osztani az egyes országok között.

Az előterjesztés bátorsága, keménysége és megalapozottsága nem kérdőjelezhető meg, s egyértelműen cáfol minden olyan híresztelést, hogy a Magyar Néphadsereg vezetői, parancsnokai kivétel nélkül és mindég gerinctelenül „befeküdtek” minden szovjet követelésnek, horribile dictu: túllihegték azokat!

Sőt, ha nagyon óvatosan is – tudjuk: „muszkaföldön lassan jár a posta!” – már jelentkeztek az első eredmények, ugyanis néhány hónappal az e kérdések megoldására összeülő Politikai Tanácskozó Testület számára az alábbi javaslatot készítették elő:

- közös törzs létrehozása valamennyi tagállam tábornokaiból és tisztjeiből. Minden tagállamtól törzsfőnökhelyettest delegálnak vezérkarfőnök-helyettesi státuszban, akik saját vezérkarai állandó képviselői az EFE Törzsben;
- Technikai Testületet hoznak létre, amely a fegyverzeti rendszer, a műszaki fejlesztés, a haditechnikai kutatások, valamint más ellátási kérdések összehangolására hivatott és szorosan együttműködik a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa Hadiipari Együttműködési Állandó Bizottságával;
- rendeződött a Főparancsnokság és a nemzeti parancsnokságok jogállása, miszerint a tagállamok hadseregei nemzeti parancsnokságaik alárendeltségében maradnak. A honvédelmi miniszterek nem helyettesei a főparancsnoknak, hanem a kormányok által kinevezett honvédelmi miniszterhelyettesek. A Főparancsnokság feladatait a nemzeti parancsnokságokkal együttműködésben oldja meg, ajánlásait a kormányok, vagy a PTT hagyja jóvá.

Mint látjuk három év is kellett hozzá, hogy elfogadták Czinege Lajos honvédelmi miniszter 1963 februárjában, Varsóban tett minden lényeges javaslatát!

A történelem kutatója – ha tisztességes – a munkája során felmerült tények alapján, esetleg korábbi nézete bizonyos mérvű revideálására kényszerül. Mea maxima culpa, de töredelmesen be kell vallanom, hogy fiatal tisztként csak rossz véleményem voltam Czinege Lajos honvédelmi miniszterről a tisztekkel szembeni – hadsereg-szerte beszélt és saját közvetett tapasztalaton is alapuló – lekezelő magatartása; durva, darabosnak tűnő beszéde; mindég zord kinézete következtében. Most sem akarom rehabilitálni sok hibája, tévedése, esetleges túlkapásai, házépítési ügye (bár, mai szemmel és tapasztalatokkal gazdagodva már pitiáner ügy!) alól, de egyre több irat győz meg arról, hogy szinte minden eléje kerülő előterjesztést – sokszor több tíz oldalnyit – rendkívül alaposan elolvasott, s az esetek többségében írásban is lényegi észrevételeket tett, ha nem is kalligrafikus módon.

Az eddigiekben a honvédelmi miniszter, illetve vezérkari főnökei azon erőfeszítéseire láttunk példát, amikor a magyar katonai önbecsülést, a Varsói Szerződés irányításában tapasztalható kizárólagos szovjet hegemonia legalább minimális enyhítését, a magyar hadiipari érdekek érvényesítését próbálták szolgálni.

Most, két újabb vezető tábornok jelleméről, bátorságáról; a magyar érdekeknek az internacionalizmussal szembeni prioritásáról, az előbbi feltétlen szolgálatáról kaphatunk képet – mint látni fogjuk, szikrázóan kemény, szinte „háborús” viszonyok között. 1968 lázas nyaráról-őszéről lesz most szó, amiről *Dr. Pataky Iván* ezredes tollából önálló kötet is napvilágot látott, alaposan feldolgozva az eseményeket. Ezért most csak a legfontosabb elemeit emelem ki saját levéltári kutatásaim alapján e két – valójában, a katonai megszállást előkészítő, majd végrehajtó – gyakorlatnak álcázott tevékenységnek, hogy *tényekkel cáfoljuk* az elmúlt két évtized rosszindulatú kérdését: mennyiben voltak hazafiak a hivatásos tisztek a Varsói Szerződés kebelében?

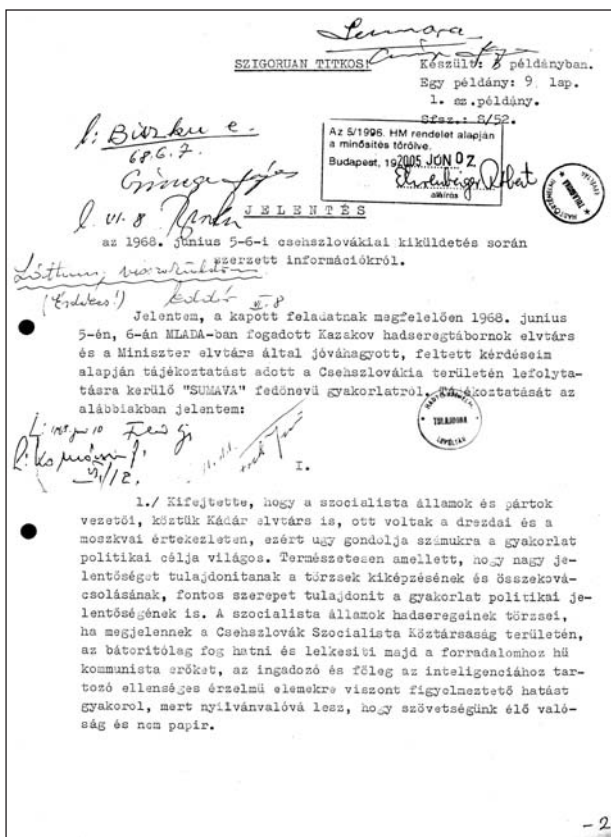
Az első VSZ-gyakorlat a „Šumava” fedőnevet viselte és – alapvetően – Csehszlovákia területén zajlott, lényegében június folyamán. Ugyanis, már 1968. május 24-én *Tutarinov* vezérezredes, az EFE főparancsnokának magyarországi főképviselője tolmácsolta a magyar katonai vezetés felé azt a szovjet kérést, hogy a várhatóan június második felében zajló gyakorlaton – a szovjet, lengyel és csehszlovák erők mellett – a Magyar Néphadsereg is vegyen részt Csehszlovákia területén, egy-egy csökkentett létszámú hadsereg- és hadosztálytörzsszel, valamint az ezek működéséhez szükséges kiszolgáló aleggységekkel.

Rendkívül érdekes és eddig *példátlan őszinteségű* az a 9 oldalas „Jelentés”, amit *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettes június 7-én terjesztett fel a honvédelmi miniszterhez a június 5–6-i, csehszlovákiai kiküldetése során szerzett tapasztalatairól. A jelentést még ezen a napon elolvasta *Czinege* vezérezredes, 8-án *Biszku Béla*, a fegyveres erőket felügyelő KB-titkár, sőt, még aznap bemutatta *Kádár János*nak, aki a jelentést „Érdekes!”-nek ítélte; 10-én *Fehér Lajos* miniszterelnök-helyettes, a Honvédelmi Bizottság (HB) elnöke; 11-én *Fock Jenő* miniszterelnök, 12-én pedig *Komócsin Zoltán*, a külügyeket felügyelő KB-titkár.

Bevezetőjében először arról jelentett, hogy konkrét kérdésére *Kazakov* hadsereg-tábornok, az EFE törzsfőnöke szokatlan őszinteséggel – ha úgy tetszik: nyersséggel – fogalmazott a gyakorlat célját illetően: „A szocialista államok hadseregeinek törzsei, ha megjelennek a Csehszlovák Szocialista Köztársaság területén, az bátorítólag fog hatni és lelkesíti majd a forradalomhoz hű kommunista erőket, az ingadozó és főleg az intelligenciához tartozó ellenséges érzelmű elemekre viszont figyelmeztető hatást gyakorol... ebből kiindulva célszerű ha a gyakorlók minél nagyobb létszámban, minél tovább maradnak a CSSZSZK (sic!) területén...”. Ugyanakkor, már ekkor érzékelhető volt a magyar fél statisztaszerepre ítélése, miszerint: „A gyakorlatvezetőségbe beosztott magyar csoportnak benyomásom szerint lényeges szerepet a gyakorlat kidolgozásában és vezetésében nem szánnak.” – jelentette *Szűcs* vörge. Ez az idézet azért érdekes, mert – mint látni fogjuk – ettől a gátlástalanságtól féltették Magyarországot is!

Az MSZMP és a kormány meghívására, június 13-án – közvetlenül a gyakorlat megkezdése előtt – Budapestre látogatott *Alexander Dubček* első titkár és *Oldrich Černík* miniszterelnök, majd aláírták a két ország közötti barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést. Ennek kettős hatása is lett: egyrészt pozitív érzelmeket váltott ki a csehszlovák párt-, állami és katonai vezetésből, de a katonatömegekből is, másrészt ellenszenvet a szovjet katonai vezetőkől.

Ez utóbbinak felháborító bizonyítéka az a tény, hogy *Jakubovszkij* marsall nem volt hajlandó találkozni a gyakorlatot meglátogató magyar honvédelmi miniszterrel.

Ugyanis, bár találtak mindkét fél számára alkalmas időpontot, 23-án 20.30-kor – az elemi és kötelező udvariasság felrúgásával – közölte a főparancsnok a magyar helyettesével, hogy másnap mégsem ér rá a honvédelmi miniszterrel való tárgyalásra. *Oláh István* vezérőrnagy tiltakozására, cinikus arroganciával, azt válaszolta *Kazakov* hadseregtábornok: „kétségtelenül az a színezete a dolognak, mintha a gyakorlatvezetőség el akarná kerülni a magyar minisztert, de a főparancsnok – főparancsnok, a miniszter csak az ő helyettese, ezért úgy dönt, ahogy akar...”. Így, a magyar miniszter négy napos kint tartózkodása alatt sem jutott ideje a „végtelenül elfoglalt”, de sokkal inkább nagyhatalmi dölyftől és kicsinyes bosszútól szenvedő, elvakult főparancsnoknak az akárcsak pár perces udvariassági találkozóra! Nos, itt igazolódtott be *Czinege* vezérezredes „láttnoki tehetsége”, aki már – mint korábban volt róla szó – 1965. április 21-én, a Politikai Bizottsághoz intézett beadványában jelezte annak *tarthatatlanságát*, miszerint a tagállamok honvédelmi miniszterei az EFE főparancsnokának nemzeti helyetteseiként, a szovjet védelmi miniszter első helyettesének beosztottjai is egyben!

A fentiek fényében már érthető *Oláh István* vezérőrnagy, a gyakorlatvezető magyar helyettese jelentésének azon rész is, miszerint a főparancsnok „A nemzeti helyetteseit semmilyen feladatba, elhatározásba, helyzetmegítélésbe nem vonja be, a saját, nemzeti törzs jelentésének meghallgatásakor, az értékelés rájuk vonatkozó

megállapításai kidolgozásakor sem igényelte véleményüket... A helyzet groteszkségét mutatja, hogy a közös fényképezésen, s azon kívül, hogy egy étteremben étkeztek, érdemi kapcsolatot velük nem tartottak." (Megint csak utalnék *Czinege* vezérezredes – lassan révbe jutó – korábbi követelésére, az EFE törzsének nemzetközivé tételére vonatkozóan!)

Az idő előre haladtával a feszültség csak fokozódott mind szovjet–csehszlovák, mind szovjet–magyar viszonylatban. Június 28-án este *Oláh* vezérőrnagy jelentette Budapestnek, hogy a szovjet fél közlése szerint 29-én este még egy helyzetet kívánnak kiadni, melyre vonatkozó elhatározás meghallgatását július 1-jére, vagy 2-ára tervezik. „Ez azért érdekes, mert ez az időpont eltérő a gyakorlat végét illetően” – rögzítették a magyar gyakorlatvezető-helyettes telefonon tett jelentését. Ezt elolvassván, *Czinege* vezérezredes azonnal utasította *Oláh* vezérőrnagyot, hogy jelentse a főparancsnoknak, miszerint „a magyar párt és kormány megbízásából kérdezi, hogy mikor fejeződik be a gyakorlat, illetve a törzs mikor tud hazajönni.”. *Oláh István* azonnal tudott válaszolni, mivel – az élelmezési ellátás biztosítása érdekében – ugyanezt a kérdést már feltette *Kazakov* hadseregtábornoknak, aki az e gyakorlat alatti stílusukra különlegesen jellemző cinizmussal és mindent a főparancsnokra való „áthárítással” azt válaszolta, miszerint: „Nagyon sajnálja, hogy nem tudja megmondani az időpontot, mert annak meghatározása a főparancsnok joga, Ő pedig még nem döntött, s erre akkor határozza el magát, amikor Ő akarja.”. (Természetesen, nem igaz, hogy *Jakubovszkij* marsall akkor fejezi be a gyakorlatot, amikor jónak látja, hiszen *Černík* miniszterelnökkel 30-ában állapodtak meg korábban, s ha ezt nem akarják tartani, akkor erről újbóli egyeztetés szükséges – Sz. M.). Ezért *Czinege* vezérezredes újból megparancsolta: „*Oláh* vőrgy. elvtárs azonnal jelentkezzen be a főparancsnoknál azzal, hogy miniszter elvtárs kérdését kell átadnia részére.”

A parancs vétele után, *Oláh* vezérőrnagy azonnal megtette a szükséges intézkedéseket, s erről, még aznap este így jelentett: „A kapott parancs alapján 28-án 20.30-kor távbeszélőn... felhívtam a főparancsnokot és a segédtisztje jelentette, hogy a marsall elvtárs az irodájában fekszik, orvosok gyógykezelik. Ennek ellenére ragaszkodtam a távbeszélőn való jelentéshez, mire a főparancsnok átvette a készüléket. Jelenttem, hogy *Czinege* elvtárstól parancsom van sürgős jelentés tételre (sic!), kértem, hogy fogadja. A főparancsnok közölte, hogy rosszul érzi magát, orvossal kezelik és kérte, ha egy mód van rá reggel keressem fel. Ennek alapján én reggel (29-én) 08.00-kor jelentkezem nála a kapott feladattal.” (Csak megjegyzésként: Ha nem kitérni akart volna a válasz elől, akkor rövidebben is elintézhette volna a főparancsnok a dolgot, hiszen a betegségére való hivatkozás helyett, elég lett volna egyetlen dátumot mondani – Sz. M.).

Nos, 29-én reggel, a főparancsnok végre fogadta *Oláh* vezérőrnagyot, és kérdésére arról tájékoztatta, hogy a gyakorlat még aznap, legkésőbb 30-án befejeződik, és július 1-jén megtartják az értékelést. Azonban a gyakorlatvezetőség 1-jén reggel – a tervezett kiértékelés helyett – egy újabb 5 napra vonatkozó programot küldött szét a résztvevőknek. A főparancsnok az értékelés elhalasztását a csehszlovák vezetők elfoglaltságával indokolta, ami természetesen nem volt igaz! Ugyanis, *Czinege* vezérezredes – élve a gyanúperrel – július 1-jén 13 órakor a miniszteri VCS-n (közvetlen telefonszámon) felhívta csehszlovák kollégáját, érdeklődően, tényleg miattuk csú-

szik-e az értékelés, valóban a csehszlovák párt- és állami vezetők nem értek rá? *Dzur* vezérezredes ezt cáfolta, ők készültek rá. Ezt a hírt 13.10-kor azzal egészítette ki *Oláh* vezérőrnagy, miszerint *Alexander Dubček* – vidéki útjáról hazatérőben – Mlada Boleslavban készült az értékelésre, de a levegőben kapván a hírt, hogy az elmarad, úgy döntött, hogy Prágában száll le.

Ezt a minősíthetetlen magatartást így jellemezték *Oláh* és *Szűcs* vezérőrnagyok a Politikai Bizottság számára készített jelentésükben: „A főparancsnok a gyakorlat egész levezetése során az esetek túlnyomó többségében a párt és kormány vezetőinek előzetes tájékoztatása, beleegyezése és megkérdezése nélkül ténykedett (számtalan ellentét forrásaként), mintha éreztetni akarta volna a vezetéssel szembeni bizalmatlanságát. Ehhez kapcsolódott a gyakorlatvezetés eddig nem tapasztalt módszere is: minden és mindig megváltozott (szinte naponta), állandósult a bizonytalanság. Mindez nem abból fakadt, hogy a gyakorlat nagyméretű volt, hanem abból a *nyilvánvalóvá vált szándékból, hogy minél tovább tartson*. (Kiemelés tőlem – Sz. M.) Mintha azt akarták volna, hogy a csehszlovák elvtársak érzékeljék, az történik, amit a Főparancsnok akar...” – jelentették haza rendkívüli bátor nyíltsággal a tábornokok. Ennek fényében érthető, miért nem vonták be a munkába a magyar szakembereket!

Felmerülhet a kérdés, *miért foglalkoztam ilyen részletességgel a „Šumava” gyakorlattal*. Lehetne olyan a válasz, hogy azért, mert soha ilyen élesen még nem merült fel – 1956 október–novembere óta – a szocialista hadseregek közötti ellentét. Azonban ennél is fontosabb, hogy *Oláh István* vezérőrnagy, kiképzési főcsoportfőnök, miniszterhelyettes, valamint *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettes cselekedetei bebizonyították, hogy *Kölcsey* tanítása szerint szolgáltak: „A HAZA MINDEN ELŐTT!” Talán manapság nagyon sokan nem is tudják felmérni e két vezető tábornok – nem nagy szavak! – *hazafiúi bátorságát*, amikor annak érdekében, hogy a Magyar Népköztársaság ne kerülhessen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság sorsára, hallatlan élesen és mindeddig példátlan nyíltsággal mutattak rá a szovjet és VSZ katonai felsővezetés gátlástalanságára, arroganciájára, valamint mertek bátran érdemi javaslatokat megfogalmazni még a Politikai Bizottságnak is a magyar érdekek fokozottabb védelme érdekében – bár tudták, hogy jelentésük olyan bigott „bolsevik” kezén megy át, mint pl. *Biszku Béla*, vagy a nem sokkal „puhább” *Komócsin Zoltán*! Pedig, sokkal biztonságosabb, rizikómentesebb lett volna a többi szövetséges kollégához hasonlóan viselkedni, miszerint „A gyakorlatot meghatározó szovjet és csehszlovák álláspontokat illetően a résztvevő lengyel, német és bolgár katonai vezetők a szovjet álláspontot követték, ennek adtak hangot –, bár lényegesen tapintatosabb formában.”

Csak példaként néhány további idézet a Politikai Bizottság számára, a két tábornok által készített és *Czinege* vezérezredes – hasonló bátorságot igénylő – előterjesztéséből:

- „Az egész gyakorlat során megnyilvánuló rossz hangulat, a bizalmatlanság... a csehszlovák vezetők kéréseinek figyelembe nem vétele... széles körben ismertté váltak a csehszlovák katonai vezetők és parancsnokok között. Azt tapasztaltuk, hogy a gyakorlat folyamán fokozatosan fejlődött bennük a személyi, nemzeti, önérzetbeli sérelem, nőtt a szubjektivitás, ami egyeseknél sajnos már szovjetellenességhez vezetett.”
- „A gyakorlatvezető törzs, a törzsfőnök, de különösen a főparancsnok részéről tanúsított magatartás sajnos nem kívánatos irányba befolyásolta a helyzetet,

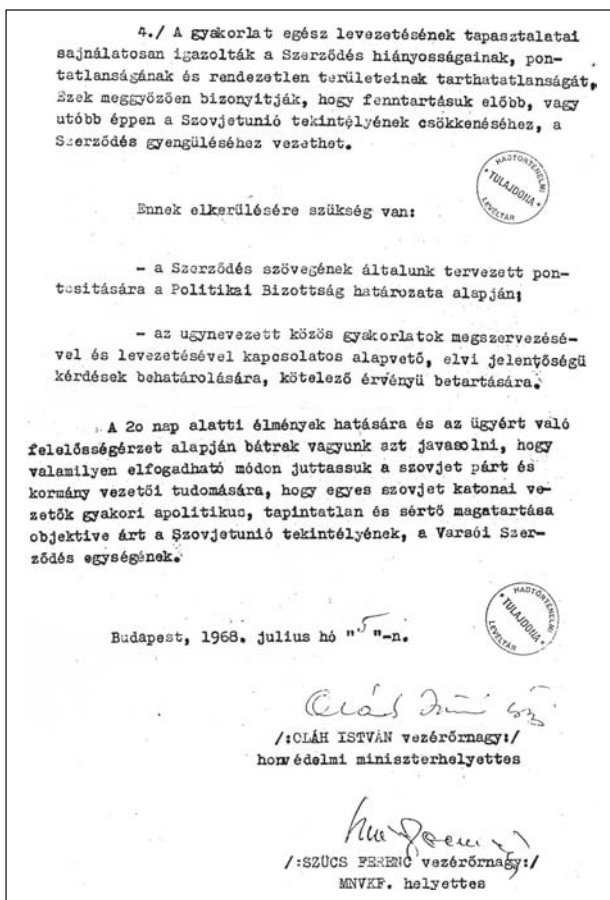
ami a gyakorlat értékelésének idejére már szinte drámai szituációkhoz vezetett... A már korábban is tapasztalt sajnálatos tapintatlan módszerek egy ilyen kiéleződött helyzetben hangsúlyozottabban jelentkeztek." S ebből, a gyakorlat során szerzett negatívum következtében már a hazájukat féltik a tábornokok, ezért figyelmeztetik a Politikai Bizottságot, illetve javaslatot tesznek számára: „Úgy tűnik, hogy ezzel a módszerrel a jövőben normális körülmények között is számolni kell. Ezért még inkább indokolt, hogy a Szerződés szövegében lévő pontatlanságokat sürgősen és következetesen a Politikai Bizottság korábban elfogadott álláspontja szerint kiküszöböljük. A gyakorlat tapasztalatai alapján, kívánatos lenne továbbá pontosan szabályozni a Szerződés tagországi területén lefolytatandó közös gyakorlatok levezetésével összefüggő mindazon kérdéseket is, amelyek egyértelmű megfogalmazása és betartása egyaránt biztosítja a gyakorlat szervezett lefolytatását, de különösen a fogadó ország és a gyakorlat vezetőinek jogait és kötelezéseit... (Kiemelések tőlem – Sz. M.). A gyakorlat legfőbb mutatóinak – kezdete, vége, mérete stb. – ismerete a résztvevők, de különösen a fogadó országok legfelsőbb párt, állami és katonai vezetése részéről elemi igény.”

- „Jelentős mértékben hozzájárult a feszültség növeléséhez, hogy a csapatok beérkezését (különösen számát és idejét tekintve) szovjet részről egyoldalúan kívánták meghatározni, nehezményezve a csehszlovák elvtársak ilyen irányú pontosítási, szabályozási és korlátozási törekvéseit. Ezzel kapcsolatban Kazakov elvtárs azt juttatta kifejezésre, hogy egy szocialista országban nem képezheti vita, probléma tárgyát, mikor, hány szovjet katona mennyi időre akar az ország területére lépni (Kiemelés tőlem – Sz. M.), miután ők minden helyzetben és mindenkor, a szocializmus erejét növelik, a kommunisták támogatását erősítik.”. Sok más mellett, talán ez a gondolatsor lehetett a legmellbevágóbb a két magyar tábornok számára. Valószínűleg ebből értették meg leginkább, hogy a szovjet nagyhatalom szoldateszkái csak egy-egy provinciának tekintik a szövetséges államokat!

Mindezek elkerülésére Oláh István és Szűcs Ferenc vezérőrnagyok nyomatékosan javasolták a Politikai Bizottság részére a legfontosabb lépések megtételét.

A helyzetről készült mintegy 20 oldalas jelentést Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter terjesztette elő a Politikai Bizottság 1968. július 9-i ülésén. A két jelentéstevő személyes bátorságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Politikai Bizottság nem kívánt, vagy *nem mert* nyíltan jelentőséget tulajdonítani a szerzett tapasztalatoknak és félelmeknek! Ugyanis a jelentéssel kapcsolatban a következő – semmitmondó – határozatot hozta: „A Politikai Bizottság a jelentésben foglaltakat tudomásul veszi. Úgy értékeli, hogy a megtartott hadgyakorlat a kitűzött célokat elérte, s hasznos volt.” (Ilyenkor jajdul fel a dokumentumok vallatója: Jesszusom! Ezek, nem a jelentést, hanem az EFEF által kiadott sajtóközleményét olvasták!)

Mint az eddigiekből is egyértelműen kiderült, a „Šumava” gyakorlat a rövidesen bekövetkező megszálló hadművelet főpróbája volt. Következő lépés a bolgár, a lengyel, a magyar, a német és a szovjet pártok vezetőinek, valamint kormányfőinek (a csehszlovákok nem fogadták el a meghívást – Sz. M.) 1968. július 14–15-én tartott varsoói tanácskozása, ahol rögzítették azon magyar álláspontot, miszerint „A csehszlovákiai helyzet rendezésére politikai megoldásokat kell keresni, s óvni kell a jelenlévő testvérpártokat a katonai beavatkozástól.”

E magyar álláspont, azonban pusztába kiáltott szónak bizonyult, ugyanis július 29-én a Déli Hadseregcsoportot teljes harcászultságba helyezték. E kötelék alkotóelemévé vált a megerősített magyar 8. gépkocsizó lövészadosztály is. Amikor kezdett körvonalazódni a hadosztály tényleges feladata, akkor voltak, akik ezt elleneztek, s bizonyos körben hangot is adtak ennek. Így, a Belügyminisztérium (BM) III/IV. (Katonai elhárítás) csoportfőnökének 1968. július 30-án kelt jelentése szerint az egyik rétsági főtiszt „helyteleníti a katonai intézkedéseket, mert szerinte egy kis országot könnyű térdre kényszeríteni, s hangoztatta, nem érti azt sem, miért kell álláspontunkat rákényszeríteni másra, ha az ő értelmezésük eltér a miénktől.”

A Déli Hadseregcsoport első lépcsőjét képező csapatok – köztük a magyar 8. gépkocsizó lövészadosztály – augusztus 21-én az első 1–2 órában menetből, nagy sebességgel átlépték az államhatárt.

A hadműveletet végrehajtó katonák egy része továbbra is kereste a válaszokat kétségeikre. Ugyanis a BM III/IV. csoportfőnökének augusztus 22-én kelt jelentése azt sem kendőzte el, miszerint többen megfogalmazták az igényt: név szerint, kik hívták be a szövetséges csapatokat Csehszlovákiába, ugyanis kétségbe vonják ennek tényét.

Talán, csak a korábban részletesen idézett *Oláh–Szűcs* jelentéshez hasonlítható a *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy által, a honvédelmi miniszter számára készített emlékeztető a szeptember 2-án tett szóbeli jelentéséről. Ebben, közel 5 oldalon sorolta lényegi észrevételeit. Már az első problémakör is mellbevágó: „A katonai akció példás végrehajtása mellett a politikai előkészítés, talán egyetlen elképzelése sem >futott be<. A tömegek reagálása, azoknak a vezetőknek a politikai és szervezeti (talán inkább szervezői? – Sz. M.) ténykedése, akikre már a >Sumava< gyakorlat alatt is látszott, hogy támaszkodunk, csődöt mondott. Az új helyzet megoldására a politikai vezetés (katonai) nem volt felkészülve, ezért kapkodás, bizonytalanság... jellemezték a helyzetet.”

Ezt követően, a megszállók számára „váratlan helyzet” kialakulásának okait próbálta csokorba szedni. Ezek között említette a következőket:

- a tömegeknek a *Svoboda*, *Dubček*, *Černík* hármaskörével szemben állókat is csatlakozásra bírta;
- a helyzet koncepcionális, merev, alapvetően helytelen információk alapján történik a megítélése. Az illetékesek aztán ezekhez a koncepciókhoz keresték az érveket, illetve az igazolást, az események dinamikus szemlélete helyett. „Ennek következtében mind azok, akikre számítottunk – tehetségtelen, szervező képtelen, talán felelőtlen ígéretésekkel is terhelt személyiségeknek bizonyultak, minden tömegbefolyás nélkül. (*Bilák hazájában a kormány megalakulásáig egyetlen embert sem találtunk, aki hajlandó lett volna velünk együttműködni*). Kialakult egy olyan helyzet, hogy rákényszerültünk olyanokkal való együttműködésre, akiknek a politikai életből való eltűnésére számítottunk – csak előbb politikai, emberi és személyi becsületükben megaláztunk. Akikre »esküdtünk« – semmivé váltak (sic!) – akiket ellenségnek tekintettünk – jelenleg azokra támaszkodunk.”

Ezt követően az új vezetést – ami „kínos szünet után jött létre” – jellemezte:

- „erőt véve politikai, emberi elképzeléseiken és érzéseiken”, valószínűleg mindent teljesíteni fognak;
- „ideológiai felfogásuk nem változott, lépéseinket tragédiának tartják (kiemelés tőlem – Sz. M.), az egész munkásmozgalom tragédiájának, minek még beláthatatlan következményei lesznek – de ezt most nem vitatják, félreteszik); mögöttük teljes népi nemzeti egység jött létre...”;

A harmadik problémakörben a „csehszlovák események” második szakaszával foglalkozott *Szűcs Ferenc* vezérőrnagy. E szerint: „Jelenleg már egy új szakaszában járunk... a konszolidációnak egy teljesen megváltozott helyzet alapján indultunk neki, érzésem szerint felkészületlenül, ellentmondásosan. Megmaradtak a régi vezetők (akikre nem akartunk támaszkodni). *Fegyveresen kényszerítettünk ki intézkedéseket, melyeket megtesznek, amelyeknek lesz politikai kihatása* (Kiemelés tőlem – Sz. M.) – de az egész helyzet *alapvető kérdésére*, a politikai megoldásra megfelelő tervünk nincs... Súlyosbítja a helyzetet, hogy az eredeti koncepciót sugallók, szervezők ma is folytatják munkájukat, kialakult egy olyan helyzet, hogy azok »szaladva a pénzük után«, igazolni akarva magukat, most ismét mellékvágányra juttathatják a legfontosabb kérdést a politikai konszolidációt... A várt polarizációnak eddig semmi jelét nem

tapasztaltuk, sőt egyre erősödő tömörülés és egység van kialakulóban a jelenlegi vezetés mellett, még a baloldal is beállt.”

Bár az egész jelentést rendkívül fontosnak, ideológiáktól és esetleges „elvárásoktól” mentes, abszolút szakmai, ugyanakkor tiszteletre méltóan bátor, a megszálltak iránt szimpátiát kifejező, a „Nagy Testvért” bírálni merő iratnak tartom, mégis, a benyomása és a magyar érdekeket maximálisan szem előtt tartó javaslatai a leglényegesebbek, legtöbbet mondóak, amelyeket Csémi altábornagy már szeptember 3-án megküldött Biszku Béla útján Kádár Jánosnak, illetve a KB Titkárság tagjainak. (Lásd a következő oldalon!)

A magyar politikai és katonai vezetés folyamatos erőfeszítéseket tett a válság mielőbbi megoldása érdekében. Ezt bizonyítja Czinege vezérezredes 1968. szeptember 5-i „Feljegyzés”-e, amit a Politikai Bizottsághoz terjesztett fel az előző napon Grecsko és Jakubovszkij marsallokkal, Moszkvában lefolytatott megbeszéléséről, aminek során Czinege vezérezredes hangsúlyozta, hogy „Politikai Bizottságunkat és kormányunkat foglalkoztatja a jelenlegi helyzet és... várható alakulása... szeretnénk tisztázni, hogy a szovjet elvtársak gyakorlatilag hogyan képzelik a szövetséges csapatok további tevékenységét... Zavaró, hogy egy sor kérdésben nincsenek pontos információink... Mielőbb rendezni kell a Csehszlovákiában tartózkodó csapatok jogi státuszát...” stb.

Grecsko marsall – mindjárt a kezdetén – meglepte magyar kollégáját, amikor kijelentette: „Katonai szempontból a nehézség abból ered, hogy nem barátként (??? – Sz. M.), hanem ellenségként fogadtak bennünket... Következésképpen addig kell csapatainknak ott tartózkodniuk, amíg el nem érjük azt a célt, hogy a CSSZK ismét szilárd tagja legyen a szocialista tábornak.” – fejtette ki véleményét.

Ha ez megvalósul, akkor lehet szó arról, hogy a csapatok egy része elhagyja Csehszlovákiát, illetve egyezményt sikerül kötni a csehszlovák kormánnyal arra vonatkozóan, hogy a csapatok egy része huzamos ideig az ország területén maradjon. Státuszát kb. olyanak tervezik, mint az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó szovjet csapatokét.

Úgyszintén, nem lehet nem kapcsolatot találni Czinege Lajos –most részletezett – szeptember 4-i moszkvai felvetései és Grecsko marsall szeptember 11-i telefonhívása között, melynek során kezdeményezte, hogy másnap 15 órakor találkozzanak a lengyelországi Legnicében, az Északi HDSCS harcálláspontján, ahol az öt ország honvédelmi minisztere véleményt cserélne az alábbi kérdésekről:

- megkezdhető-e – mintegy a jó szándékot bizonyítandó – a részleges csapatki vonás;
- csak szovjet csapatok maradjanak-e Csehszlovákia területén (ha igen, a többi ország képviseltesse-e magát a törzsben), avagy a többi ország csapatai is maradjanak?

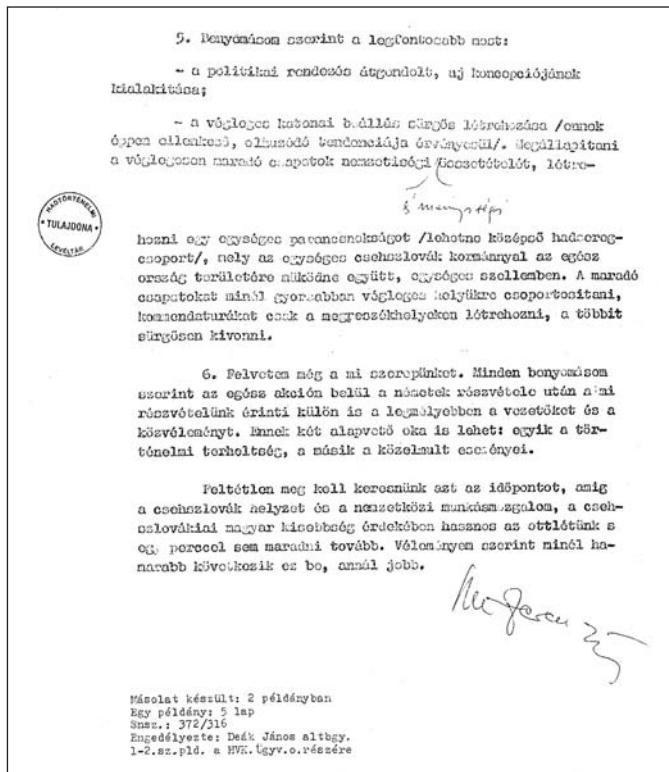
Czinege Lajos vezérezredes szeptember 13-án terjesztett fel jelentést a Politikai Bizottság számára a legnicei értekezletről. A magyar delegációnak az volt a benyomása, hogy a miniszterek többsége csak rögtönzött véleményt mondott. Jaruzelski altábornagy, lengyel miniszter differenciált eljárást javasolt: amely helyőrségekben a csehszlovák parancsnokok lojálisak, onnan vonják ki a csapatokat, ahol nem, onnan ne. Heinz Hoffmann hadseregtábornok, az NDK honvédelmi minisztere viszont úgy látta: „Ha nem tartózkodunk ott, nem tudjuk ellenőrizni a megkötött egyezmény végre-

hajtását... a CSSZK területéről nem lehet teljes mértékben kivonni a csapatokat.” Ugyanakkor javasolta, hogy a közös törzsben minden szövetséges képviseltesse magát. *Dzsurov* hadsereg tábornok, bolgár védelmi miniszter bár egyetértett bizonyos mérvű csapatcsökkentéssel, ezt nagyon Janus-arcúan tette, hiszen ugyanakkor indokoltnak tartotta, hogy „néhány százezer fő a CSSZKban (sic!) maradjon.” (Tehát, maximum 100 000 katona kivonásával értett egyet – Sz. M.). Úgy vélte, hogy „az első szakaszban csapatokat kell hagyni minden országtól (a szovjetellenes kampány elkerülése végett)”.

Czinege vezérezredes bevezetőjében hangsúlyozta, hogy csapataink politikailag egyre jobban elszigetelődnek. Ennek feloldása érdekében, a magyar fél konkrét javaslatokat tett:

- a csehszlovák kormánnyal egyezmény megkötése a csapatok egy részének huzamosabb ideig az ország területén való állomásoztatásáról;
- a meghatározatlan ideig maradó kontingens nagyságának rögzítése pozitív változás eredményezze a közhangulatban;
- hosszabb ideig, csak szovjet csapatok állomásozhatnak a CSSZK területén, így az egyezmény megkötését követően, a többi szövetséges erőt ki kell vonni az ország területéről.

Amennyiben az értekezlet résztvevői elfogadnák ezen javaslatokat, abban az esetben a magyar fél támogatja, hogy a csehszlovák párt- és állami vezetésének eddigi lépése-

it „honorálandó”, rövid időn belül csökkentsék minden részt vevő ország csapatainak mennyiségét. Amennyiben erre a „gesztusunkra” a csehszlovák illetékesek további határozott lépéseket tesznek a helyzet megszilárdítására, újabb létszámcsökkentések következhetnek.

A miniszteri hozzászólásokat követően, *Grecko* marsall összefoglalta az elhangzottakat, javasolva, hogy tekintsék szóbeli megállapodásnak, miszerint:

- szükséges a közeljövőben megkötni a szerződést arról, hogy a VSZ meghatározott nagyságú erőket állomásoztasson meghatározatlan ideig Csehszlovákia nyugati határainak megerősítésére. E kontingens nagyságáról és összetételéről politikai döntés szükséges, de annak figyelembevételével, hogy a jelenlegi erők valamivel kevesebb, mint a felének maradni célszerű;
- a csapatkivonás első szakaszaként (1–2 hét múltán) 2–3 hadosztályt lehetne kivonni, s amennyiben ennek hatása pozitív, akkor második szakaszként (kb. másfél hónap múlva) kivonható az összes erő annak kivételével, amelyet az említett szerződés rögzít;
- a kapott felhatalmazás alapján tárgyalni fog *Dzur* vezérezredessel a maradó csapatok státuszáról.

Mint látható, *alapvetően Czinege* vezérezredes – a magyar vezetés – „lágymab” javaslata fogadtatott el. Éppen ezért javasolta a Politikai Bizottságnak a fentiek elfogadását azzal a megszorítással, hogy tartósan, csak szovjet erők állomásozzanak, s ezek irányító törzsében katonailag nem indokolt más országok részvétele. Az elkövetkezendő 10–15 napban célszerű végrehajtani a részleges, a kétoldalú egyezmény megkötésével párhuzamosan pedig a teljes csapatkivonást.

Grecko marsall kezdeményezésére, 1968. október 18-án ismét találkozott az öt honvédelmi miniszter, ezúttal Moszkvában. Erről *Czinege* vezérezredes 21-én – *Biszku Béla* útján – terjesztett fel jelentést a Politikai Bizottsághoz. Az értekezleten két kérdés szerepelt: tájékoztatás a csehszlovák kormánnyal történt tárgyalásokról, illetve a csapatkivonás elgondolásának az ismertetése.

Ami az első témát illette: Csehszlovákiában a helyzet lassan normalizálódik, ezért a csapatok jelentős része kivonható. A csehszlovák féllel aláírták a Csehszlovákiában maradó szovjet csapatok összetételére vonatkozó jegyzőkönyvet, valamint az ezzel kapcsolatos szerződést. S a király is meztelenné vált a marsall kijelentése következtében: – mivel szerinte a Varsói Szerződés hadseregeinek hadászati helyzete jelentősen megjavult azáltal, hogy ebben az irányban erőfölényre tettünk szert.

A második kérdéssel kapcsolatban a szovjet védelmi miniszter ismertette, hogy a csapatkivonást október 20. és november 15. között tervezik végrehajtani, a magyar kötelékek az október 20–25. közötti napokban térhetnek haza. Ezzel szöges ellentétben – *Czinege* vezérezredes legnagyobb döbbenetére –, zárszámban arra kérte *Grecko* marsall a lengyel és magyar kollégáját, hogy egy-egy ezredet tartsanak vissza november 10-ig, hogy egy időre eshessen a szövetséges csapatok kivonásának a befejezése. Az értekezlet szünetében *Czinege* vezérezredes tiltakozott ez ellen, mondván, hogy számára nem érhető a csapatkivonás elnyújtása 5-ről 21 napra. Ezt követően, a szovjet miniszter azt kérte, hogy legalább október végéig húzódjon el a magyar csapatkivonás. *Kádár János* október 19-én beleegyezett a kompromisszumos dátumba: október 31-ébe.

Mint a korábbiakban láthattuk, *Czinege* vezérezredes évek óta küzdött az EFE vezetésének korszerűsítéséért, a törzsön belüli szovjet hegemonia legalább jelképes csökkentéséért. Nos, ennek részeredményét tükrözi az 1969. szeptember 30-án kiadott miniszteri parancs, mely szerint „A Varsói Szerződés Tagállamainak Egyesített Fegyveres Erőiről és Egyesített Parancsnokságáról szóló >Határozvány<-ban foglaltaknak megfelelően szükségessé vált a törzs és a Technikai Testület Magyar Néphadseregi szekciójának létrehozása.” Ennek szellemében, 1969. október 1-jei hatállyal kinevezte az illetékes 6 főt. További lépésként, mint az 1969. október 1-jén kelt miniszteri parancsból is kitűnik: „A Varsói Szerződés Tagállamai Politikai Tanácskozó Testülete Budapesten tartott ülésén (március 17-én – Sz. M.) döntést hozott az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága törzsének megerősítésére. A Magyar Néphadseregből – részvételi arányunknak megfelelően – nevezünk ki tiszteket... Mindezek szükségessé teszik a vezetők bizonyos átcsoportosítását...” Ennek megfelelően a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kinevezte *Csémi Károly* altábornagyot, az MN vezérkari főnökét, a honvédelmi miniszter első helyettesét – beosztásának meghagyása mellett –, az EFE főparancsnok magyar helyettesévé és az EFE főparancsnoka mellett működő Katonai Tanács tagjává; a honvédelmi miniszter pedig *Szilágyi László* vezérőrnagyot az EFE törzsfőnöke magyar helyettesévé, vezérkarfőnök-helyettesi rangban, valamint *Bereczki Imre* ezredest, az EFE Technikai Testület vezetője magyar helyettesévé.

Czinege Lajos vezérezredes a november 28-i levelében jelentette a Politikai Bizottságnak, december 2-án pedig a Kormánynak, hogy a PTT budapesti határozatával létrehozott Honvédelmi Miniszterek Bizottsága december 18–19-én tartja Moszkvában első ülését. Ezzel lényegében sikeresen lezárult a Varsói Szövetség legfelső katonai vezetése átalakítása, valóban „többnemzetiségűvé” tétele érdekében indított közel évtizedes harca!

* * *

Befejezésül *ismételten és nyomatékosan alá kívánom húzni*, hogy ezzel az összeállítással az itt megemlítették egyikét *sem szándékozom felmenteni a politikai és katonai felsővezetői tevékenységük alatt elkövetett ember-morális etikai, vagy szakmai tévedése, hibája, – ne adj’ Isten! – bűne alól!* Én mindössze a *hazug és igazságtalan fekete-fehér képet próbáltam árnyalni, levéltári tényekkel igazolni*, hogy a Magyar Néphadsereg minden szintjén a *tábornokok és a tisztek döntő-döntő többsége, mindenekelött a hazát és a normálisabb, igazságosabb nemzetközi viszonyokat; a lehetőségek függvényében arányosabb szövetségi képviseletet törekedett szolgálni!*

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1961–1969. évi vonatkozó iratai

HL HM Titkárság 1961–1969. évi vonatkozó iratai

Csendes László – Gellért Tibor: Kronológia a Honvédség történetéből 1945 – 1990. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1993.

Pataky Iván: A vonakodó szövetséges. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996

HL MN Zala 1968.